

ARBETSRAPPORT NR 79

Tidningsvärden i morgon-
och kvällspress

André Jansson

ISSN 1101-4679

INNEHÅLL

Inledning	1
Vad är ett tidningsvärde?	1
Two värdesfärer.....	2
Tidningsvärden i olika tidningstyper	4
Betydelsen av olika bakgrundsfaktorer hos läsarna.....	7
Tidningsvärden och innehållspreferenser.....	11
Sammanfattning	15
Referenser	16

INLEDNING

Regelbunden tidningsläsning är en aktivitet som till sin karaktär pendlar mellan oreflekterad vardagsrutin och medveten meningstillägnelse – mellan ritual och instrumentalitet. För de flesta människor torde sanningen om varför de egentligen läser tidningar kunna beskrivas som en syntes av båda dessa komponenter. I vilken grad den ena aspekten väger tyngre än den andra i ett visst sammanhang, beror både på vem tidningsläsaren är och på vilken tidning det handlar om. Vissa tidningar – de som tillhör den informativa basen och vanligtvis erhålles genom prenumeration – ingår exempelvis oftare i de dagliga ritualerna än andra, mer behovsspecifika tidningar (jfr t ex Weibull, 1983: 111ff och 1995a). Vad som emellertid torde vara gemensamt för all regelbunden tidningsläsning, är att den aktuella tidningen tillskrivs ett värde av något slag. Med andra ord kan en tidning som läses regelbundet per definition inte vara värdelös.

Syftet med detta arbete är att beskriva vilka värden olika grupper av regelbundna morgon- och kvällstidningsläsare tillskriver den eller de tidningar de i sådana fall brukar läsa. Respondenterna i 1996 års riksomfattande SOM-undersökning¹ fick härvidlag ta ställning till nio olika värden, vilka vart och ett skulle kunna ses som en motiverande komponent till varför man läser tidningar:

- 1 Är alltid *tillförlitlig*
- 2 Är *prisvärd*
- 3 Har ett *intressant* innehåll
- 4 Är *opartisk* i sina nyheter
- 5 Är *seriös* i sin nyhetsbevakning
- 6 Är *engagerande*
- 7 Är *stimulerande* att läsa
- 8 Har en *modern form*
- 9 Innehåller ofta något *oväntat*

Tanken är att i det följande jämföra hur styrkan hos dessa olika *tidningsvärden* varierar mellan olika typer av dagstidningar och mellan olika läsarkategorier.

VAD ÄR ETT TIDNINGSVÄRDE?

Innan den empiriska analysen presenteras, är det på sin plats att reda ut hur begreppet tidningsvärde lämpligast bör förstås. Som utgångspunkt för resonemanget vill jag göra gällande att ett tidningsvärde är något som bestäms av relationen mellan tidningens alla egenskaper och läsarens förväntningar och förhoppningar på vilka dessa egenskaper skall vara. Det är alltså inte några objektivt identifierbara egenskaper hos tidningen som vi här får kunskap om, utan istället läsarnas subjektiva uppfattning om hur väl tidningen förmår göra hans eller hennes användning menings-

¹ SOM-undersökningen (Samhälle Opinion Massmedia) genomfördes under senhösten 1996 och omfattade ett bruttourval på 2 841 personer. Antalet svarande uppgick till 1 779 personer, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 69 procent. De årliga SOM-undersökningarna administreras av SOM-institutet och bygger på ett samarbete mellan Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. För ytterligare tekniska upplysningar om 1996 års Riks-SOM-studie, se Johansson (1997).

full. I förlängningen handlar det om huruvida tidningen fyller de funktioner som den i läsarens ögon bör göra.

En fruktbar parallell finns här till begreppet genre. I likhet med tidningsvärdena kan genren inte begränsas till en enbart textuell eller enbart kontextuell företeelse. En genre etableras över tid genom människors användning av olika slags texter (i vid bemärkelse) och kan ses som en produkt av successivt etablerade konventioner om vilka innehålls- och formmässiga egenskaper som kännetecknar olika slags texter. Genom denna normativa karaktär bidrar genren till att skapa särskilda förväntningar hos läsarna – en 'förväntningshorisont' – som i sin tur blir tolkningsvägledande under själva användningsprocessen (jfr t ex Bell, 1991: 234; Höijer, 1995: 53f, 102; Ledin, 1996: 8f och Todorov, 1978/1990: 18).

Det faktum att man har olika förväntningar och krav på olika texttyper, innebär alltså att den norm som tidningens egenskaper värderas emot kan variera. Om vi till exempel gör en grov genreuppdelning mellan morgon- och kvällstidningar, är det högst troligt att dessa inte värderas längs samma skala eftersom de är avsedda att fylla olika funktioner. Lliknande slutsatser har man kunnat komma fram till i studier av medieförtroende (jfr Elliot, 1997: 284). Av denna anledning är det intressant att göra jämförelser såväl mellan morgontidningar och kvällstidningar generellt, som mellan enskilda tidningar inom respektive tidningstyp.

Men det är också viktigt att betona den rent subjektiva aspekten av tidningsvärdena. Utöver att det finns en genererelaterad norm som inverkar på vilka värden som tillskrivs en viss tidning, spelar med all säkerhet även faktorer knutna till den enskilda läsaren en stor roll. Det är därför relevant att studera vilken betydelse bakgrundsfaktorer som ålder, kön och social klasstillhörighet kan tänkas ha. Eftersom såväl *läsningen* av som *förtroendet* för olika dagstidningar varierar mellan demografiskt åtskilda grupper, är det också rimligt att förvänta sig *värderingsmässiga* differenser av det slag som här diskuteras (jfr Jansson, 1997 om läsning och Elliot, 1997: 178ff om förtroende).

TVA VÄRDESFÄRER

Redan en snabb blick på de nio tidningsvärden som ingår i denna studie, avslöjar vissa karaktärskillnader dem emellan. Viktigast att framhålla är deras varierande grad av subjektberoende, det vill säga i vilken grad de är avhängiga av egenskaper hos läsaren. Medan värdena 'intressant', 'engagerande', 'stimulerande', 'prisvärd' och 'innehåller ofta något oväntat' inte skulle kunna existera förutan läsarens subjektiva upplevelse, vore det empiriskt möjligt att utifrån uppställda kriterier göra en mer objektiv analys av huruvida en viss tidnings nyhetsbevakning är 'tillförlitlig', 'opartisk' och 'seriös', samt om tidningen har en 'modern form'. Sålunda skulle de förstnämnda kunna ses som genuint *upplevelserelaterade* värden och de sistnämnda som *bedömningsrelaterade* värden.

Denna uppenbara distinktion utkristalliserar sig även vid en faktoranalys av de nio tidningsvärdena (tabell 1). Fördelen med en sådan analys är att man kan gruppera de olika tidningsvärdena genom att jämföra hur högt de laddar på respektive faktor.

Både bland morgontidningsläsare och kvällstidningsläsare kan två skilda faktorer observeras (VM1 och VM2 respektive VK1 och VK2), vilka enkelt skulle kunna beskrivas som två olika värdesfärer. Gemensamt för båda läsarkategorierna är dels att de upplevelserelaterade värdena 'engagerande', 'stimulerande', 'oväntat innehåll' och 'intressant', tillsammans med värdet 'modern form', ger upphov till en enskild faktor, dels att de bedömningsrelaterade värdena 'tillförlitlig', 'opartisk' och 'seriös' utgör stommen till den andra enskilda faktorn. Med andra ord finns det två abstrakta bakomliggande faktorer som bidrar till ett tillskrivande av bedömningsrelaterade värden oftast är skilt från ett tillskrivande av upplevelseorienterade värden.

Tabell 1 Faktoranalys av regelbundna morgon- respektive kvällstidningsläsares bedömning av olika tidningsvärden i den morgon- respektive kvällstidning de brukar läsa

	Faktorer bland morgontidningsläsare		Faktorer bland kvällstidningsläsare	
	VM1	VM2	VK1	VK2
Engagerande	,77	,29	Oväntat innehåll	,75
Stimulerande	,75	,32	Modern form	,75
Modern form	,70	,17	Stimulerande	,72
Oväntat innehåll	,69	,08	Intressant	,66
Intressant	,55	,48	Engagerande	,62
Tillförlitlig	,14	,77	Prisvärd	,55
Opertisk	,12	,73	Tillförlitlig	,05
Seriös	,34	,66	Opertisk	,17
Prisvärd	,26	,61	Seriös	,35
Förklarad varians (%)	44	12		
			46	14

Kommentar 1: Faktoranalysen är gjord med varimax-rotetering och utan någon begränsning av antalet faktorer.

Kommentar 2: Med regelbundna läsare avses dem som läser någon morgontidning respektive kvällstidning minst en gång per vecka.

Kommentar 3: VM står för 'värden i morgontidningar' och VK för 'värden i kvällstidningar'.

Mönstret är dock inte helt entydigt. En första invändning har jag redan snuddat vid; att det bedömningsrelaterade värdet 'modern form' tenderar att framhållas tillsammans med de upplevelserelaterade värdena. Helt orimligt ter sig nu inte detta, eftersom en formmässig bedömning till skillnad från en bedömning av seriositet, opartiskhet och tillförlitlighet är av estetisk karaktär och därför nära kopplad till människors personliga smak. En bestämning av vad som är modernt eller inte, påverkas dessutom av i vilken grad människors genreuppfattningar ligger 'i fas med tiden'. Sammantaget talar detta för att värdet 'modern form' rimligtvis kan betecknas som mer subjektberoende och mer fluktuerande än övriga bedömningsrelaterade värden.

En annan invändning är att värdet 'prisvärd' inte laddar högt på motsvarande faktor bland morgontidningsläsare som bland kvällstidningsläsare. I det förstnämnda fallet kan värdet hänföras till den bedömningsrelaterade värdesfären, medan omvänt gäller för kvällstidningsläsare. Ett sätt att förstå denna diskrepans är att beakta de skilda funktioner som morgon- och kvällstidningarna fyller. Medan morgontidningarnas innehåll främst har en informativ funktion, inte minst att förmedla kunskaper om lokalsamhället, är kvällspressens innehåll mer förströelseorienterat (se t ex Reimer, 1994: 125ff och Weibull, 1995a). Studier har också visat att den egenskap som människor värdesätter mest i morgontidningen är dess trovärdighet och saklighet (Severinsson,

1991). Mot bakgrund av detta blir resultatet i tabell 1 mer logiskt: Huruvida en viss kvällstidning eller morgontidning upplevs som prisvärd hänger samman med i vilken mån tidningen förmår fylla sin avsedda funktion. Medan morgontidningen anses vara prisvärd om den också bedöms som tillförlitlig, opartisk och seriös, anses kvällstidningen vara prisvärd om den förmår skapa engagemang och stimulans hos läsaren.

TIDNINGSVÄRDEN I OLIKA TIDNINGSTYPER

En av de mest intressanta frågorna som skall besvaras i denna text är om det finns några generella skillnader mellan olika tidningstyper eller enskilda tidningar beträffande vilka värden de tillskrivs av sina läsare. Eftersom SOM-enkätens respondenter i anslutning till vart och ett av de nio tidningstyperna har fått välja mellan tre svarsalternativ – 'stämmer helt', 'stämmer delvis' och 'stämmer inte alls' – kan ett enkelt balansmått användas som indikator på *hur* värdefull en viss tidningstyp eller tidning är i ett visst avseende. Balansmättet anger differensen mellan den andel som har svarat 'stämmer helt' och den andel som har svarat 'stämmer inte alls'. Om alla respondenter svarar 'stämmer helt' blir balansmättet 1 och om alla svarar 'stämmer inte alls' blir måttet -1.

När vi på detta vis jämför vilka värden som tillskrivs morgontidningar respektive kvällstidningar, uppenbarar sig ett mönster som ligger väl i linje med vad som torde vara den allmänna uppfattningen om de båda tidningstypernas kvaliteter (tabell 2). Medan morgontidningarna framför allt anses vara seriösa och tillförlitliga, är kvällstidningarnas främsta värden att ha en modern form och ett oväntat innehåll. Värden som i relativt hög grad tillskrivs såväl morgontidningar som kvällstidningar är 'intressant', 'stimulerande' och i viss mån 'engagerande'. Att morgontidningarna skulle stå för ett oväntat innehåll och att kvällstidningarna skulle vara seriösa, prisvärda, tillförlitliga och opartiska är det dock mycket få som instämmer i.

Tabell 2 Regelbundna morgon- respektive kvällstidningsläsares bedömning av olika tidningsvärden i de morgon- respektive kvällstidningar de brukar läsa (balansmått)

	Morgontidningsläsare			Kvällstidningsläsare			
	Minst 1 d/v	6-7 d/v	Diff.	Minst 1 d/v	6-7 d/v	Diff.	
Seriös	28	34	+6	Modern form	27	43	+16
Intressant	20	23	+3	Oväntat innehåll	11	19	+8
Tillförlitlig	16	16	0	Stimulerande	10	29	+19
Stimulerande	14	18	+4	Intressant	8	21	+13
Modern form	11	14	+3	Engagerande	7	26	+19
Engagerande	9	11	+3	Seriös	- 10	4	+14
Prisvärd	3	8	+5	Prisvärd	- 10	- 9	+1
Opartisk	1	2	+1	Tillförlitlig	- 22	- 10	+12
Oväntat innehåll	- 35	- 34	+1	Opartisk	- 30	- 16	+14
Medelvärde	7	10	+3	Medelvärde	- 1	12	+13
Antal svar	1477	1079		Antal svar	893	183	

Uppenbarligen finns det en stark koppling mellan hur regelbundet man läser och hur värdefull man anser att tidningen är. Både bland morgontidningsläsare och kvällstidningsläsare ges en högre värdering bland dem som läser så gott som dagligen, än inom gruppen regelbundna läsare som helhet. Denna skillnad är särskilt tydlig bland kvällstidningsläsare, där vissa värden, till exempel 'modern form', 'stimulerande' och 'engagerande', får klart högre balansmått bland de trogna läsarna. Tendensen framgår också tydligt av de beräknade medelvärdena. En rimlig förklaring kan vara att kvällstidningen alltid säljs i lösnummer och att det därför krävs större motivation att läsa denna tidningstyp dagligen.

Om man nu jämför hur Sveriges fyra största morgontidningar värderas av sina prenumeranter, ges ytterligare stöd åt att tidningsegenskaperna måste vägas samman med läsarnas bakgrundsegenskaper och motivation (tabell 3). Mot bakgrund av vad vi vet om Svenska Dagbladets läsekrets, är det inte förvånande att denna tidning blir mest positivt bedömd på flertalet tidningsvärden. SvD är mer av en prestigetidning än till exempel Dagens Nyheter och Göteborgs-Posten, och har likaså en mer specifik och politiskt-kulturellt engagerad läsekrets. Att välja att läsa SvD kan också på grund av tidningens tydligt konservativa profil sägas vara ett mer aktivt beslut än att prenumerera på till exempel DN (jfr Kratz, 1991a: 19ff).

Tabell 3 Bedömningen av olika tidningsvärden hos olika morgontidningars regelbundna läsare (balansmått)

	Prenumererad morgontidning/-tidningstyp				
	DN	SvD	G-P	Storstads- morgonpress	Övrig morgonpress
Seriös	51	74	43	55	23
Intressant	38	62	24	38	12
Tillförlitlig	20	39	17	24	14
Stimulerande	19	50	16	25	10
Modern form	5	23	15	13	9
Engagerande	13	44	11	20	4
Prisvärd	9	30	13	18	- 5
Opartisk	7	12	6	10	- 4
Oväntat innehåll	- 35	- 25	- 41	- 35	- 36
Medelvärde	14	34	12	19	3
Antal svar	168	60	127	414	1045

Kommentar 1: Med regelbunden läsare avses den person som har angivit respektive tidning som sin första tidning och som läser morgontidning minst en dag i veckan.

Kommentar 2 Med storstadsmorgonpress avses utöver DN (Dagens Nyheter), SvD (Svenska Dagbladet) och G-P (Göteborgs-Posten) även Sydsvenska Dagbladet och Arbetet.

Om vi enbart betraktar de medelvärden som räknats fram längst ner i tabell 3, kan vi konstatera att samtliga fyra storstadstidningar ligger högre än morgonpressens samlade medelvärde bland trogna läsare (jfr tabell 2). Detta tydliggörs också om man jämför storstadsmorgonpressen med övrig morgonpress. Den senare kategorin, till vilken en lång rad halvstora och små morgontidningar räknas, tillskrivs ett i det närmaste neutralt genomsnittligt balansmått, +3, vilket skall jämföras med de fyra största tidningarnas medelvärde på +19. Endast i anslutning till tidnings-

värdena 'modern form' och 'oväntat innehåll' är differensen mellan tidningstyperna obetydlig, även om riktningen alltjämt är densamma. En slutsats som ligger nära till hands är att storstadsmorgontidningarna i egenskap av att vara mer omfattande och mer påkostade också blir mer värdefulla för läsarna – åtminstone sett till de nio värden som här redovisas.

Kvällstidningsmarknaden har alltsedan 1970-talet varit vikande och på senare tid är det framför allt Expressen som har tappat mark. Både ifråga om upplaga och läsning har tidningen under 1996 fått se sig passerad av Aftonbladet, som nu är Sveriges största dagstidning (jfr TS-tidningen 970303 och Jansson, 1997). Att Expressen värderas relativt lågt även inom den egna läsekretsen ger en intressant belysning av tidningens negativa (tabell 4).

Bland dem som läser Aftonbladet respektive Expressen minst tre dagar i veckan är det slående resultatet att förstnämnda tidning värderas högre på samtliga nio tidningsvärden. Medan Expressens medelvärde träffar nollpunkten, uppvisar Aftonbladet ett positivt genomsnittligt balansmått på +13. Tidningsvärden som faller särskilt dåligt ut bland Expressens läsare jämfört med Aftonbladets är 'seriös', 'intressant', 'tillförlitlig' och 'opartisk'. Här är differensen de båda tidningarna emellan 15 balansmåttsenheter eller mer. Minst är skillnaden för värdena 'modern form' och 'oväntat innehåll' – de enda som uppvisar differenser som är mindre än 10 balansmåttsenheter.

Tabell 4 Bedömningen av olika tidningsvärden hos olika kvällstidningars regelbundna läsare (läsning minst tre dagar per vecka)

	Läst kvällstidning		
	Aftonbladet	Expressen	Differens
Modern form	38	31	-7
Oväntat innehåll	18	9	-9
Stimulerande	29	19	-10
Intressant	25	8	-17
Engagerande	25	15	-10
Seriös	12	-13	-25
Prisvärd	3	-7	-10
Tillförlitlig	-10	-25	-15
Opartisk	-19	-34	-15
Medelvärde	13	0	-13
Antal svar	239	199	

Att Expressens anseende ligger på en låg nivå även bland dem som trots allt är regelbundna läsare, talar för att tidningens problem ännu inte är förbi. Framför allt tycks förtroendekapitalet vara hårt anfränt. Tyvärr kan ingen longitudinell jämförelse göras här, eftersom denna fråga inte finns ställd i tidigare års SOM-undersökningar. Tänkbart är dock att differensen mellan de två konkurrerande kvällstidningarna till viss del också är en konsekvens av ett uppsving för Aftonbladet. Vi skall komma ihåg att undersökningen är gjord under hösten 1996, det vill säga under samma period som Aftonbladet passerade Expressen i upplaga och strax efter turbulens kring Expressens byte av chefredaktör. Den förändrade marknadssituationen kan ha givit upphov

till en så kallad 'band wagon-effekt', det vill säga att Aftonbladets framgångar i sig själva har bidragit till en mer positiv värdering – och omvänt för den tidning som befinner sig i motgång.

BETYDELSEN AV OLIKA BAKGRUNDSFAKTORER HOS LÄSARNA

Även om det hittills har varit skillnader mellan olika tidningar och tidningstyper som stått i centrum för analysen, har vi inte helt kunnat bortse från betydelsen av läsarnas egenskaper. I detta avsnitt kommer jag att visa att flera av de mönster som redovisats ovan kan ges en bättre förståelse om hänsyn tas även till bakgrundsfaktorerna ålder, kön och social klasstillhörighet.

Både bland morgon- och kvällstidningsläsarna förefaller det som att tidningarna värdesätts i högre grad bland ålderspensionärer än i övriga åldersgrupper – något som avspeglas tydligt i de höga genomsnittliga balansmåten bland morgon- respektive kvällstidningsläsare över 65 år.

Tabell 5 *Bedömningen av olika tidningsvärden i morgon- respektive kvällstidningar hos regelbundna morgon- respektive kvällstidningsläsare: olika åldersgrupper (balansmätt)*

	Morgontidningsläsare			
	15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-80 år
Seriös	38	26	25	53
Intressant	18	15	18	35
Tillförlitlig	15	10	17	31
Stimulerande	8	9	11	45
Modern form	1	- 2	18	45
Engagerande	7	4	10	27
Prisvärd	9	- 9	2	25
Opartisk	- 2	- 6	- 2	34
Oväntat innehåll	- 37	- 50	- 31	- 2
Medelvärde	6	0	8	33
Antal svar (cirka)	300	400	250	160

	Kvällstidningsläsare			
	15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-80 år
Modern form	34	18	32	43
Oväntat innehåll	25	- 2	9	23
Stimulerande	27	- 2	- 4	34
Intressant	23	1	2	12
Engagerande	15	- 3	- 2	36
Seriös	3	- 21	- 16	9
Prisvärd	2	- 19	- 18	16
Tillförlitlig	- 28	- 24	- 15	2
Opartisk	- 35	- 34	- 25	- 5
Medelvärde	7	- 10	- 4	19
Antal svar (cirka)	190	270	110	50

Kommentar 1: Med regelbundna läsare avses dem som läser minst en gång per vecka.

Kommentar 2: Antalet svar varierar något mellan de olika tidningsvärdena.

Ser vi till morgontidningsläsarna specifikt, kan konstateras att den äldsta ålderskategorin är mest positiv till samtliga nio tidningsvärden. Man kan här tala om en tydlig nivåskillnad som dels torde ha att göra med att äldre är mer regelbundna läsare (se t ex Jansson, 1997), dels kan vara en effekt av att åldersgruppen generellt brukar vara benägen att i detta slags värderande enkätfrågor ange mer positiva svarsalternativ än övriga grupper.

Något som kan vara värt att lyfta fram särskilt, är det faktum att de yngsta läsarna inte värderar morgontidningen lägre än övriga grupper. Även om det framför allt är i dessa åldrar som läsningen under den senaste tioårsperioden har sjunkit (a a), så är morgontidningen alltså ett högt värderat massmedium. Detta skulle kunna vara ett argument för att morgontidningsläsningens låga regelbundenhet inom de yngre kohorterna snarare är ett övergående fenomen än en bestående generationsskillnad.

Samma generella åldersmönster går igen bland kvällstidningsläsarna; de äldre är mest positiva. Här kan emellertid värdena 'oväntat innehåll' och 'intressant' lyftas fram som undantag, eftersom dessa främst framhålles av 15- till 29-åringar. Mot bakgrund av att kvällstidningsläsningen på senare tid har sjunkit en hel del bland äldre och bland yngre, men inte bland medelålders (a a), är det noterbart att det ändå är just de medelålders som värderar kvällstidningarna lägst. Detta pekar på att det finns en rad olika faktorer som samverkar till om en viss tidning köpes och läses eller inte. Vanan att köpa kvällstidning är inte enbart beroende av vilka värden man tillskriver denna i en enkätundersökning. Ett flertal andra förhållanden, såsom privatekonomi, tidningars tillgänglighet och alternativa medier bidrar till att göra mönstret mycket komplext.

Vid sidan om skillnaderna mellan olika åldersgrupper, finns det även en tydlig skiljelinje mellan män och kvinnor (tabell 6).

Tabell 6 *Bedömningen av olika tidningsvärden i morgon- respektive kvällstidningar hos regelbundna morgon- respektive kvällstidningsläsare: män och kvinnor (balansmätt)*

	Morgontidningsläsare				Kvällstidningsläsare		
	Män	Kvinnor	Diff.		Män	Kvinnor	Diff.
Seriös	28	28	0	Modern form	23	31	-8
Intressant	18	21	+3	Oväntat innehåll	6	16	-10
Tillförlitlig	16	17	+1	Stimulerande	4	16	-12
Stimulerande	10	18	+8	Intressant	4	15	-11
Modern form	4	15	+11	Engagerande	0	14	-14
Engagerande	3	14	+11	Seriös	-14	-6	+8
Prisvärd	4	3	-1	Prisvärd	-15	-5	+10
Opartisk	-1	2	+3	Tillförlitlig	-23	-19	+4
Oväntat innehåll	-36	-36	0	Opartisk	-31	-28	+3
Medelvärde	5	9	+4	Medelvärde	-5	4	+9
Antal svar (cirka)	550	600		Antal svar (cirka)	320	300	

Kommentar 1: Med regelbundna läsare avses dem som läser minst en gång per vecka.

Kommentar 2: Antalet svar varierar något mellan de olika tidningsvärdena.

Över lag instämmer de kvinnliga läsarna i högre grad i de nio tidningsvärdena. Bland morgontidningsläsare är skillnaden marginell, utom för värdena 'stimulerande', 'modern form' och 'engagerande', vilka kvinnor i klart större utsträckning än män är benägna att ange. Bland kvällstidningsläsare kan man däremot tala om en genomgripande nivåskillnad som endast har de bedömningsrelaterade värdena 'tillförlitlig' och 'opartisk' som undantag.

Det sistnämnda förhållandet är intressant, eftersom det i urvalet är 55 procent av männen jämfört med 46 procent av kvinnorna som läser någon kvällstidning minst en gång per vecka. Än en gång ser vi alltså att det inte alltid är den mest flitiga gruppen läsare som tillskriver tidningen de mest positiva värdena. Vad det egentligen innebär att kvinnor svarar en aning mer positivt – i synnerhet när det gäller de upplevelserelaterade värdena – är dock svårt att nå fullständig klarhet i. Förutom att vara förankrad i en verklig värderingsskillnad, skulle mönstret också kunna bero på att den genererelaterade jämförelsenormen ser olika ut hos män och kvinnor, eller att kvinnor och män generellt ställer sig olika till detta slags enkätfrågor.

En jämförelse mellan olika sociala klasser påvisar förekomsten av påtagliga värderingsmässiga skillnader (tabell 7). I likhet med vad Elliot (1997) har kommit fram till i sin studie av allmänhetens förtroende för medierna, avspeglar föreliggande resultat den starka prägel som människors position i de sociala strukturerna sätter på deras värderingar. Tillskrivandet av olika tidningsvärden tycks över lag vara starkt färgat av vilken legitimitet eller vilken status olika medier tillmätts i olika sociala miljöer (jfr a a: 111 ff). Fenomenet framträder tydligast om vi gör en polarisering mellan arbetare och högre tjänstemän. Sett enbart till de genomsnittliga balansmått, tycks arbetare värdera kvällstidningarna något högre (balansmått +7) än morgontidningarna (balansmått +5). Högre tjänstemän tillskriver däremot kvällstidningarna ett genomsnittligt balansmått på -28 och morgontidningarna ett på +15.

Eftersom det här är socioekonomiska klasser som jämförs, kan det också vara fruktbart att notera i vilken utsträckning de två tidningstyperna upplevs som prisvärda eller ej. Bland morgontidningsläsarna följer tillskrivelsen av detta värde den inkomstmässiga rangordning som man rimligen kan anta att råder. Balansmättet är +17 bland högre tjänstemän och -10 bland arbetare. Bland kvällstidningsläsarna är det istället de högre tjänstemännen som tydligast tar avstånd från att tidningen skulle vara prisvärd (-35). Fastän även arbetares och egenföretagares värdering resulterar i ett negativt balansmått (-5 i båda fallen), är differensen påtaglig – särskilt med tanke på arbetarklassens generellt svagare ekonomiska situation.

I ett sammanhang som detta är det relevant att tala om sociokulturell distinktion (jfr Bourdieu, 1979/1984). Att olika samhällsgrupper medvetet och omedvetet söker markera sin egen sociala position gentemot andra grupper, kan iakttas både i faktiska beteenden – till exempel i form av särpräglade mediepreferenser – och i vilka värderingar man upprätthåller (jfr t ex Jansson, 1996 och Kratz, 1991). Som exempel på beteendemässig distinktion kan framhållas att andelen högre tjänstemän som läser kvällstidning minst en gång i veckan är 34 procent, jämfört med 60 procent bland arbetare. Att det dessutom föreligger en värderingsmässig distinktion blir särskilt påtagligt om vi tar fasta på att föreliggande analys genomgående omfattar endast regelbundna läsare. Avsmaken gentemot kvällspressen är alltså djupt rotad i de ekonomiskt och socialt mer privilegierade samhällsskikten – även bland dem som faktiskt läser.

Tabell 7 *Bedömningen av olika tidningsvärden i morgon- respektive kvällstidningar hos regelbundna morgon- respektive kvällstidningsläsare: subjektivt uppgiven klasstillhörighet (balansmått)*

	Morgontidningsläsare			
	Arbetare	Lägre tjänstemän	Högre tjänstemän	Egenföretagare
Seriös	27	29	57	29
Intressant	14	21	31	26
Tillförlitlig	16	15	20	20
Stimulerande	11	15	16	16
Modern form	8	10	22	4
Engagerande	11	9	7	4
Prisvärd	- 10	3	17	11
Opartisk	- 4	- 2	4	1
Oväntat innehåll	- 30	- 43	- 40	- 39
Medelvärde	5	6	15	8
Antal svar (cirka)	430	300	160	100

	Kvällstidningsläsare			
	Arbetare	Lägre tjänstemän	Högre tjänstemän	Egenföretagare
Modern form	31	24	13	22
Oväntat innehåll	13	5	12	3
Stimulerande	22	2	- 19	3
Intressant	16	5	- 12	- 5
Engagerande	15	7	- 29	- 5
Seriös	3	- 18	- 57	- 18
Prisvärd	- 5	- 18	- 35	- 5
Tillförlitlig	- 9	- 24	- 72	- 36
Opartisk	- 24	- 35	- 57	- 25
Medelvärde	7	- 6	- 28	- 7
Antal svar (cirka)	300	150	50	60

Kommentar 1: Med regelbundna läsare avses dem som läser minst en gång per vecka.

Kommentar 2: Antalet svar varierar något mellan de olika tidningsvärdena.

Förekomsten av den beskrivna distinktionen bidrar också till en nyansering av varför Svenska Dagbladet värderas högre än DN och varför Aftonbladet värderas högre än Expressen. Delar man in nämnda tidningars läsare efter subjektiv klass, finner man att andelen högre tjänstemän är större bland Svenska Dagbladets prenumeranter (42 procent) än bland DN:s prenumeranter (28 procent), samt att arbetarklassens dominans är större bland dem som läser Aftonbladet en dag i veckan (55 procent) än bland dem som läser Expressen (42 procent). Samtidigt tillhör endast tre procent av Svenska Dagbladets prenumeranthushåll arbetarklassen, jämfört med 20 procent av DN:s. Med andra ord dras Svenska Dagbladets värde upp av att läsarna befinner sig på högre sociala positioner, medan Expressens värde försvagas jämfört med Aftonbladet av samma anledning. Mönstret förstärks troligen också av att den politiska orienteringen är mer påtaglig bland Svenska Dagbladets och Aftonbladets läsare än bland de övriga (Weibull, 1995b).

För att återknyta till Bourdieus idéer, kan tillskrivandet av tidningsvärden ses som en komponent i en vidare klassificeringsprocess (jfr Bourdieu, 1979/1984: 230ff). Kvällstidningsgenren är som

helhet och sedan lång tid tillbaka kulturellt deklasserad inom samhällets mer privilegierade skikt. Den kulturella prestige tillskrivs istället storstadsmorgonpressen – något som bland annat manifesteras genom *dubbel* morgontidningsprenumeration (jfr Kratz, 1991b).² På detta vis både reproduceras och modifieras redan existerande klassificeringsstrukturer: Själva medieprodukten klassificerar användaren, som i sin tur, genom att vara den han är, klassificerar det han konsumerar. Arbetarkillen som offentligt läser Aftonbladet på bussen hem från jobbet bidrar exempelvis till att producera denna tidnings sociokulturellt symboliska värde – ett grundläggande värde som i sin tur genomsyrar olika gruppers syn på tidningens övriga värden.

TIDNINGSVÄRDEN OCH INNEHÅLLSPREFERENSER

Att kvällstidningar och morgontidningar tillskrivs olika värden, skulle kunna tyda på att det finns ett samband mellan vilket innehåll tidningspubliken tar del av och hur tidningen värderas. Om man härvidlag uppställer en hypotes utifrån vilken typ av innehåll som kännetecknar morgonpress respektive kvällspress, samt vilka värden de båda tidningstyperna tillskrivs, skulle denna lyda enligt följande: *Läsaren tillskriver sin tidning sådana värden som stämmer överens med karaktären hos det material han eller hon i störst utsträckning tar del av.* Denna hypotes implicerar alltså att läsning av kognitivt material – det vill säga genrer som politik, utrikesnyheter, debatt och kultur – korrelerar med en tillskrivelse av bedömningsrelaterade tidningsvärden, medan läsning av affektivt material – genrer som nöjen, olyckor/brott, familjenyheter och sport – korrelerar med en tillskrivelse av upplevelserelaterade värden.

Å andra sidan har det i liknande sammanhang framkommit att en viss värdering kan sammankopplas med olika innehållspreferenser i olika kanaler. Exempelvis påvisar Elliot (1997: 190f) att förtroendet för Sveriges televisions kanaler (SVT1 och SVT2) främst korrelerar med användningen av nyhetsmaterial, medan förtroendet för TV4 istället ökar med en ökad användning av underhållningsprogram. De TV4-tittare som däremot föredrar kulturprogram, hyser särskilt lågt förtroende för kanalen ifråga. Utifrån dessa resultat, som alltså gäller ett upplevelserelaterat värdeomdöme, kan man formulera en alternativ hypotes till den som presenterades ovan: *Tillskrivelsen av upplevelserelaterade värden korrelerar med läsningen av sådant material som stämmer överens med tidningens övergripande profil.* Om vi drar en parallell till jämförelsen mellan SVT och TV4, skulle detta implicera att morgontidningarna (vars profil närmast korresponderar med SVT:s) främst tillskrivs upplevelserelaterade värden av dem som tar del av kognitivt material, medan kvällstidningarna tillskrivs upplevelserelaterade värden av dem som främst tar del av de affektiva innehållskategorierna. Med tanke på morgontidningarnas större utbredning och bredare innehållsspektrum, kan man dock anta att mönstret är mindre tydligt för denna tidningstyp än för kvällstidningar. Vi skall också hålla i minnet att korrelationerna i Elliots studie genomgående ligger på låga nivåer. Produktmomentkorrelationskoefficienten, *Pearson's R* (som kan variera mellan -1 och 1), varierar genomgående inom intervallet $\pm 0,20$, vilket pekar på att innehållspreferensernas betydelse som determinant för uppgivandet av värdeomdömen inte bör överbetonas.

För att göra min analys av korrelationen mellan innehållspreferenser och tidningsvärden mer överskådlig, vill jag inledningsvis göra en gruppering av de olika innehållskategorier som finns

² SOM-undersökningen 1996 fångar inte in förekomsten av dubbla morgontidningsprenumerationer, varför företelets betydelse inte heller kan analyseras.

angivna i SOM-enkäten. Denna gruppering bygger på faktoranalys och återspeglar vilka innehållskategorier som tidningspubliken (här definierad som de personer vilka läser morgontidning respektive kvällstidning minst en dag per vecka) brukar kombinera med varandra.

Tabell 8 Faktoranalys av regelbundna morgontidningsläsares innehållspreferenser

	Preferensfaktorer			
	Politik/kultur	Närhet	Nöje	Sport
Politiska nyheter	,81	,12	-,12	,13
Utrikesnyheter	,75	,03	,17	,15
Ledare/kommentarer	,72	,23	-,13	-,12
Kulturartiklar	,60	-,03	,26	-,54
Insändare	,22	,72	,10	-,11
Lokalt	,32	,69	,05	,12
Olyckor och brott	,15	,62	,31	,21
Annonser	-,11	,51	,52	,05
Familje-/personnyheter	-,20	,44	-,05	-,25
Nöjen	-,01	-,04	,86	,02
Radio/TV-material	,05	,25	,66	,13
Sport	,10	-,01	,20	,80
Förklarad varians (%)	25	16	10	8

Kommentar 1: Faktoranalysen är gjord med varimax-rotering och antalet faktorer är begränsat enligt Kaisers kriterium.

Kommentar 2: Med regelbundna läsare avses dem som läser morgontidning minst en gång per vecka.

Bland morgontidningsläsarna (tabell 8) kan utkristalliseras fyra åtskilda genreorienteringar; 'politik/kultur', 'närhet', 'nöje' och 'sport'. Med ledning av tidigare gjorda studier är detta ett helt rimligt mönster, som dessutom korresponderar med skilda demografiska kategorier. Politik och kultur läses framför allt inom samhällets högre skikt och i låg grad bland yngre. Den så kallade närhetspreferensen innehåller kategorier som främst kan kopplas till lägre utbildning/arbetarklass (till exempel olyckor och brott) och till äldre (till exempel familjenyheter). Nöjespreferensen kännetecknas generellt av en yngre publik. Sportpreferensen har som största kännetecknet att vara 'manlig' (jfr Weibull, 1983: 309ff).

Mönstret bland kvällstidningsläsare (tabell 9) är väl överensstämmande med det bland morgontidningsläsare. En avgörande skillnad är dock att närhetspreferensen här uppgår i nöjespreferensen – något som kan förklaras av att kvällstidningar inte alls på samma sätt som morgontidningarna är en lokaltidning. Det är inte primärt lokalt material som eftersöks av kvällstidningsläsare, och det är inte heller det som erbjuds. Följaktligen utkristalliseras sig inte någon intresseorientering av detta slag. Noterbart är också att preferensen för sport är tämligen renodlad såväl bland kvällstidningsläsare som bland morgontidningsläsare. Om vi i tabell 9 närmare studerar faktorladdningarna på sportpreferensen tydliggörs dock att det främst handlar om en manlig publik – på så vis att de innehållskategorier som laddar på en 'mellannivå' är utrikesnyheter, politiska nyheter, olyckor och brott, samt nöjen.

Tabell 9 Faktoranalys av regelbundna kvällstidningsläsares innehållspreferenser

	Preferensfaktorer		
	Närhet/nöje	Politik/kultur	Sport
Familje- och personnyheter	,77	,19	-,17
Annonser	,74	,00	,19
Nöjen	,71	,01	,35
Radio/TV-material	,66	,20	,28
Olyckor och brott	,61	,40	,35
Lokalt	,58	,40	,10
Insändare	,57	,48	-,07
Ledare och kommentarer	,08	,82	,01
Politiska nyheter	,06	,79	,36
Utrikesnyheter	,24	,70	,41
Kulturartiklar	,26	,69	-,15
Sport	,20	,09	,83
Förklarad varians (%)	42	13	9

Kommentar 1: Faktoranalysen är gjord med varimax-rotering och antalet faktorer är begränsat enligt Kaisers kriterium.

Kommentar 2: Med regelbundna läsare avses dem som läser morgontidning minst en gång per vecka.

De faktorer som utkristalliserats ovan kan i ett påföljande analyssteg användas som självständiga variabler. Detta möjliggör bland annat en korrelationsanalys mellan innehållspreferenser och tidningsvärden bland morgontidningsläsare respektive kvällstidningsläsare – en analys som testar giltigheten av de två alternativa hypoteser som uppställdes inledningsvis i detta avsnitt (tabell 10). Det alltigenom övergripande resultatet är att korrelationen mellan läsarnas innehållspreferenser och de värden man tillskriver tidningen är mycket svag – i flertalet fall obefintlig. Om man likväl vill försöka identifiera något mönster, förefaller det som att morgontidningen generellt värderas upp en aning bland dem som föredrar politik och kultur, medan kvällstidningen värderas upp bland dem som orienterar sig mot närhet/nöje.

Något stöd kan inte ges åt någon av de två föreslagna hypoteserna. Den första faller i och med att enbart enstaka innehållsorienteringar alls uppvisar någon korrelation – och inte ens då entydigt med sådana värden som överensstämmer med det lästa innehållets karaktär. Bland kvällstidningsläsarna hänger till exempel värdet 'seriös' mer samman med en orientering mot närhet/nöje än en orientering mot politik/kultur. Den andra hypotesen ligger en aning närmare sanningen, men har ändå uppenbara brister. Förutom den fundamentala invändningen att de flesta korrelationer i praktiken är noll, kan man konstatera att en regelbunden läsning av sådant material som korresponderar med tidningens profil inte bara leder till en uppvärdering av de upplevelseorienterade värdena, utan i viss mån även till en uppvärdering av bedömningsrelaterade värden. Att härvidlag grunda någon mer ingående teori på resultaten i tabell 10 vore dock missriktat, eftersom det viktigaste man kan konstatera är att värderingen av tidningen faktiskt inte har särskilt mycket med innehållspreferenser att göra.

Tabell 10 Korrelationer mellan regelbundna morgontidningsläsares respektive kvällstidningsläsares innehållspreferenser och tillskrivande av olika tidningsvärden (Pearson's r)

	Innehållspreferenser i morgontidning			
	Politik/kultur	Närhet	Nöje	Sport
Seriös	,10	-,06	,00	,01
Intressant	,13	,05	-,02	-,07
Tillförlitlig	,04	,09	,01	,02
Stimulerande	,12	,11	,01	-,04
Modern form	,14	,08	,02	-,07
Engagerande	,09	,09	,06	-,10
Prisvärd	,14	-,04	,04	-,04
Opartisk	,07	,09	-,06	,01
Oväntat innehåll	,05	,05	,01	-,08

	Innehållspreferenser i kvällstidning		
	Närhet/nöje	Politik/kultur	Sport
Modern form	,14	,02	,03
Oväntat innehåll	,16	-,03	,00
Stimulerande	,26	,04	,03
Intressant	,22	,05	,06
Engagerande	,19	,06	,03
Seriös	,17	,01	,02
Prisvärd	,18	,05	-,06
Tillförlitlig	,14	,04	-,05
Opartisk	,08	,06	,04

Kommentar: Analysen omfattar endast dem som läser morgon- respektive kvällstidning minst en gång per vecka.

Om man vill söka förklaringen till varför tidningspublikens preferenser spelar en sådan obetydlig roll i sammanhanget, synes det vara rimligt att knyta tillbaka till det som inledningsvis sades om tidningsläsningens karaktär av vana eller ritual. I många fall läses tidningar regelbundet utan någon djupare reflektion om den egna vanans orsaker eller syften, vilket implicerar att själva läspraktiken, den dagliga ritualen, ofta är ett viktigare handlingsmotiv än innehållet som sådant. Detta förhållande torde särskilt gälla vanemässig morgontidningsläsning, där innehavet av prenumeration undanröjer nödvändigheten av en köphandling. Som vi kunde utläsa av tabell 2 är också den värderingsmässiga differensen mellan dem som läser ofta och dem som läser sällan större bland kvällstidningsläsare än bland morgontidningsläsare – eftersom upprätthållandet av vanan här kräver en större motivation. Slutsatsen skulle då vara att det är denna motivation, detta upplevda behov av att läsa regelbundet, som färgar av sig på värderingen av tidningen, tämligen oberoende av vilket material man sedan läser. Hur relationen mellan dessa olika aspekter av tidningsläsningen ser ut, är något som bör studeras närmare i kvalitativa sammanhang.

SAMMANFATTNING

I föreliggande rapport har jag studerat vilka värden olika läsargrupper tillskriver de morgontidningar respektive kvällstidningar de brukar läsa. Ett huvudresultat är att morgontidningar generellt sett – och i synnerhet storstadsmorgonpressen – värderas högre än kvällstidningar av sina respektive läsargrupper. Framför allt gäller detta de så kallade bedömningsrelaterade tidningsvärdena 'serös' och 'tillförlitlig'. De värden som i högre grad tillskrivs kvällstidningar är 'modern form' och 'oväntat innehåll'. Vad som dock skall understrykas är att värderingen av kvällstidningar är avsevärt högre bland dem som läser mycket regelbundet än bland mer sporadiska läsare, vilket leder till att genomsnittet för de analyserade värdena är högre bland den ytterlighetsgrupp som läser kvällstidningar sex till sju dagar i veckan (183 personer) än bland den avsevärt större grupp som läser morgontidningar lika ofta (1079 personer). Förklaringen till detta torde ligga i att det krävs större motivation och engagemang för att regelbundet köpa kvällstidning än att regelbundet ta del av en prenumererad morgontidning.

Ett annat resultat som bör lyftas fram, är att Expressen ges en generellt lägre värdering än Aftonbladet – i synnerhet på värdena 'seriös', 'intressant', 'tillförlitlig' och 'opartisk'. Detta indikerar att Expressen under hösten 1996 genomgick inte bara en publik kris, vilken innebar att man passerades av Aftonbladet upplagemässigt, utan även en förtroendekris bland sina egna läsare.

Läsarnas ålder inverkar på resultatet, på så vis att den äldre tidningspubliken (över 65 år) värderar såväl morgontidningar som kvällstidningar tydligt högre än vad de yngre läsarna gör. Detta torde framför allt hänga samman med att man är en mycket regelbundet läsande grupp, men kan till viss del även vara en metodeffekt, på så vis att äldre ofta tenderar att vara mer positiva i detta slags enkätfrågor. På liknande vis är värderingen av dagstidningar generellt sett högre bland kvinnliga läsare än bland manliga – något som är särskilt tydligt med avseende på kvällstidningar. Även här finns det orsak att misstänka att nivåskillnaden kan härstamma ur ett olikartat förhållningssätt till enkätfrågor.

Genom en analys av betydelsen av läsarnas sociala position har jag kunnat påvisa att dagstidningsläsningen ej blott fyller en rituell och en instrumentell funktion; samma mediepraktik inbegriper dessutom en betydande symbolisk aspekt – ett symbolvärde. Att läsa en viss tidning handlar inte bara om att skaffa sig information och förströelse, eller att skapa struktur åt vardagen; det handlar också om att markera vem man är. Och härvidlag sätter den omgivande sociala miljön vissa ramar för vilka värderingar och vilka beteenden som är legitima. Detta avspeglas särskilt tydligt i att personer på högre sociala positioner tenderar att nedvärdera kvällstidningar och uppvärdera morgontidningar. Detta illustrerar i sin tur hur svårt det är att studera fenomen som ytterst handlar om subjektiva bedömningar om och upplevelser av egenskaperna hos ett visst objekt.

Vad gäller betydelsen av läsarnas innehållspreferenser, slutligen, har inga tydliga mönster framkommit. Över lag är korrelationerna mellan vad man läser och vilka värden man tillskriver tidningen mycket låga. Det finns likväl en antydning till att morgontidningar värderas upp bland dem som framför allt tar del av politiska nyheter och kultur, medan kvällstidningarna värderas upp bland dem som läser mer nöjesorienterat material. Denna tendens stämmer också väl överens med de båda tidningstypernas respektive innehållsprofil.